

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos istorijos ir logikos katedra

Milda Burnytė
Filosofijos doktorantūros III kursas

SUBJEKTINIŲ TEISIŲ SAMPRATA: VALIOS IR INTERESŲ TEORIJŲ GINČAS

Darbo vadovas: prof. A. Jokubaitis
Recenzentas: prof. A. Plėšnys

Vilnius 2016

Aktualumas

Nuo septintojo XX amžiaus dešimtmečio suaktyvėjus ginčui tarp valios ir interesų teorijų galima teigti, jog teisinis pozityvizmas susiskaldė į dvi stovyklas, skirtingai aiškinančias subjektinių teisių prigimtį. Valios teorijos subjektines teises apibrėžia kaip teisinius įrankius, suteikiančius individui galią kito asmens jam turimos teisinės pareigos atžvilgiu bei nustatančius tam tikras ribas individui laisvai veikti (H. Kelsen 2002, H. A. L. Hart 1997, 2002, C. Wellman 2005). Tuo metu interesų teorijos subjektines teises aiškina kaip teisines priemones, užtikrinančias asmens interesų apsaugą bei jo gerovės plėtojimą (M. H. Kramer 1998, 2011, J. Raz 2009, N. MacCormick 1982, D. Lyons 1999). Abi teorinės pozicijos pasižymi subjektinių teisių prigimties aiškinimo ribotumu bei į tai orientuoja pagrindinę viena kitos kritiką: valios teorijos, suteikdamos galią disponuoti subjektinėmis teisėmis tik racionaliems individams, nepagrįstai apriboja teisės turėtojų ratą, tuo metu interesų teorijos susiduria su subjektinių teisių ginamų interesų bei jų teikiamos naudos apibrėžimo problema.

Tezė

Šiame pranešime siekiama pagrįsti, jog ginčo tarp valios ir interesų teorijų dėl subjektinių teisių prigimties neįmanoma išspręsti teisinio pozityvizmo ribose. Valios ir interesų teorijos, plėtodamos tam tikrą subjektinių teisių sampratą, remiasi prigimtinei teisės teorijai arba sociologinei teisės mokyklai priskiriamais argumentais. Tai verčia kelti klausimą, ar teisinis pozityvizmas gali pateikti savarankišką subjektinių teisių koncepciją. Ginčas tarp valios ir interesų teorijų kartu iliustruoja ir ribų tarp skirtingų teisės filosofijos paradigmų (analitinės jurisprudencijos, prigimtinės teisės teorijos bei sociologinė teisės mokyklos) nusitrynimą. Siekiant pagrįsti šiuos teiginius yra apsiribojama tik valios ir interesų teorijų ginčo dėl subjektinių teisių sampratos analize.

1. Valios ir interesų teorijose pateikiamos subjektinių teisių sampratos atspindi skirtingas vertybines pozicijas

- Vadinamoji šaltinio tezė, pasak kurios teisės normos galiojimą lemia ne jos vertingumas, tačiau jos kilmė, šaltinis, yra teisinio pozityvizmo pagrindas (Gardner 2001). Vis dėlto, siekiant funkciškai atskirti subjektinę teisę nuo teisės normos, valios ir interesų teorijos neišvengiamai remiasi teisinio pozityvizmo kritikuojama nuopelnų teze (teisės galiojimą siejančia su jos vertingumu).
- Nesutarimą tarp valios ir interesų teorijų lemia skirtingoms gėrio sampratomis teikiamas prioritetas. Valios teorijos pirmenybę teikia laisvės vertybei. Interesų teorijos esminę subjektinių teisių funkciją traktuoja kaip asmens gerovės plėtojimą užtikrinant pamatinių jo interesų apsaugą.
- Nesutikdamos su aukščiau išdėstytais teiginiais, interesų teorijos susidurtų su prieštaravimais: jei subjektinės teisės yra įstatymų leidėjo nustatytos imperatyvios normos, tuomet negalime užtikrinti, jog jos garantuos individų interesų apsaugą, kaip yra tvirtinama interesų teorijose. Tam, jog atskirtume subjektinę teisę nuo įstatymų leidėjo prievartinių įsakymų, turime turėti tam tikrą gerovės sampratą bei ją atitinkantį individualių interesų rinkinį, kuriuo remiantis būtų formuluojamos subjektinės teisės. To vengdamas teisinis pozityvizmas negali užtikrinti, jog subjektinės teisės atliks joms priskirtą funkciją. Todėl interesų teorijos neišvengiamai turi remtis nuopelnų teze.

2. Teisinio pozityvizmo teorijose subjektinių teisių kategorija yra perteklinė

- J. Benthamo teisės teorijoje išdėstyta teisinių pareigų ir jas atitinkančių subjektinių teisių samprata lėmė, jog teisiniame pozityvizme pareiga, o ne subjektinė teisė, tapo centriniu elementu. J. Benthamas išskyrė iš imperatyvių normų kylančias pareigas, o subjektines teises apibrėžė kaip šių pareigų koreliatą (Bentham 1823). Pareigos sąvoka yra priimtinesnė teisiniam pozityvizmui, kadangi pastaroji yra siejama su konkrečia sankcija, kuri gali būti empiriškai apibrėžiama, taip išvengiant sąsajų su morale bei vertybiniais sprendimais. Tokiu būdu subjektinė teisė tampa tik pagrįstu teisiniu lūkesčiu, kad pareiga bus vykdoma.
- Dar daugiau, siekdamas iš teisės teorijos pašalinti ne teisinius elementus, H. Kelsenas išskiria, jog teisių ir pareigų dualizmas iš viso nėra reikalingas, kadangi tiek teisė, tiek pareiga gali būti redukuojamos į teisės normą, susiejančią tam tikrą elgesį su sankcija. H. Kelseno tvirtinimu, tokiu būdu yra atsikratoma subjektyvistinio požiūrio į teisę, klaidingai suponuojančio, kad teisė tarnauja kaip pamatinių individo interesų apsauga (Kelsen 2002).

3. Ginčas tarp valios ir interesų teorijų ilustruoja ribų tarp teisės filosofijos paradigimų nustatymą

- Interesų teorijos, teikdamos, jog asmuo teisinę pareigą turi tik tokiu atveju, kuomet kito individo interesas yra pakankamai svarus šia pareiga teisiškai riboti jo elgesį (Raz 1996), vėlgi remiasi prigimtinei teisės teorijai priskiriama nuopelnų teze. Vienų interesų svarumo kitų interesų atžvilgiu klausimas gali būti sprendžiamas tik remiantis tam tikra gerovės samprata, pripažįstant, jog konkretus teisinis reguliavimas yra labiau ją atitinkantis nei kitas.
- Kartu galima teigti, jog valios teorijos, pabrėždamos realų teisinės sistemos funkcionavimą, pasižymi reikšmingomis sąsajomis su sociologine teisės mokykla. Valios teorijos laikosi pozicijos, jog subjektinė teisė egzistuoja tik tuomet, kai abstrakti teisės norma tampa konkretaus individo teise (Kelsen 2002). Tuo metu realiai formaliomis teisinėmis priemonėmis negalinčių naudotis individų subjektinės teisės yra įvardinamos kaip teisinė fikcija (Wellman 2005). Toks požiūris į subjektines teises turi aiškių sąsajų su skandinaviškojo realizmo mokykla, subjektines teises traktuojančia kaip teisinę fikciją (Mindus 2009).

Literatūra:

1. Bentham J., *A Fragment on Government*. Antras leidimas, London: 1823.
2. Gardner J., „Legal Positivism: 5 1/2 Myths“ *The American Journal of Jurisprudence*, 46/ 12, 2001.
3. Hart H. L. A., *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
4. Hart H.L. A., *Essays on Jurisprudence and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 1983.
5. Kelsen H., *Grynoji Teisės Teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
6. Kramer M. H. et al., *A Debate over Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1998.
7. Kramer M. H., „Refining the Interest Theory of Rights“ *The American Journal of Jurisprudence*, 55, 2010.
8. Lyons D., *Ethics and the Rule of Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
9. MacCormick N., „Rights, Claims and Remedies“ *Law and Philosophy*, 1/ 2, 1982.
10. Mindus P., *A Real Mind: the Life and Work of Axel Hägerström*. Dordrecht: Springer, 2009.
11. Raz J., *Ethics in the Public Domain: Essays in the Morality of Law and Politics*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
12. Wellman C., *Medical Law and Moral Rights*. Dordrecht: Springer, 2005.